

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВИБОРУ МОЛОДИМИ ЛЮДЬМИ СТРАТЕГІЙ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Попович (Гісем) Т.О.

Попович (Гісем) Т.О. Гендерний аспект вибору молодими людьми стратегій вирішення сімейних конфліктів

Стаття присвячена психологічному аналізу стратегій вирішення сімейних конфліктів та стилів поведінки у конфліктних ситуаціях, що обирають молоді люди віком від 18 до 35 років, які перебувають у шлюбі від кількох місяців до кількох років.

Ключові слова: конфлікт, сімейний конфлікт, стиль поведінки, пасивна та активна позиція, індивідуальні та спільні дії, конкуренція, співпраця, ухилення, пристосування, компроміс, сфери сімейного життя.

Попович (Гісем) Т.А. Гендерный аспект выбора молодыми людьми стратегий разрешения семейных конфликтов

Статья посвящена психологическому анализу стратегий разрешения семейных конфликтов та стилей поведения в конфликтных ситуациях, которые выбирают молодые люди в возрасте от 18 до 35 лет, пребывающие в браке от нескольких месяцев до нескольких лет.

Ключевые слова: конфликт, семейный конфликт, стиль поведения, пассивная и активная позиция, индивидуальные и общие действия, конкуренция, сотрудничество, доминирование, избегание, приспособление, компромисс, сферы семейной жизни.

Popovych (Guisem) T.A. Choice of strategies for resolving domestic conflicts made by young adults: gender-related aspect

The article deals with psychological analysis of strategies for resolving domestic conflicts chosen by young adults aged 18 through 35, being married from a few months to a few years, and their behavior styles in conflict situations.

Keywords: conflict, domestic conflict, style of behavior, passive and active position, individual and joint actions, competition, collaboration, escape, adaptation, compromise, spheres of domestic life.

Постановка проблеми. Дослідження сімейних конфліктів, способів їх вирішення, вивчення і порівняння чоловічих та жіночих поглядів на їх подолання є дуже актуальним у сьогоdnішньому суспільстві, де процент одружень у віці 18-35 років майже дорівнює процентові розлучень. У статті «Психологічний аналіз сімейних конфліктів» ми вже розглянули поняття конфлікту загалом та сімейного конфлікту зокрема. Також виокремили основні гендерні особливості, сімейні ролі та очікування як імовірні джерела виникнення сімейного конфлікту. [3,с.61-72]

Конфлікт – це невід’ємна особливість будь-якого процесу соціального розвитку. Для всіх видів конфліктів характерним є: наявність не менше двох сторін, які контактують між собою; взаємна несумісність цінностей і намірів сторін; протиставлення дій одної сторони іншій і навпаки; поведінка, спрямована на ліквідацію планів і руйнування намірів іншої сторони, щоб придбати, здобути щось за рахунок неї; застосування сили і примусу з метою вплинути на поведінку іншої сторони в бажаному напрямку; наявність емоційної напруги в стосунках між партнерами.

Сімейним конфліктом, як правило, вважають різке загострення суперечностей двох членів сім’ї, відстоювання ними своєї думки у процесі розв’язування певної проблеми, яка є особистісно значимою для кожного учасника сімейного конфлікту. Сімейні (подружні) конфлікти є одним із конкретних випадків конфлікту між чоловіком і жінкою, тобто гендерного конфлікту.

У статті «Гендер: інтелектуальний бік у вирішенні сімейних конфліктів» ми розкрили гендерний (співвідношення маскулінності та фемінності) та інтелектуальний бік розв’язання складних сімейних конфліктів окремо чоловіками та жінками. Ми спробували довести, що різноплановість підходів чоловіка та жінки до вирішення того чи іншого конфлікту є очевидною не лише по гендерним чи інтелектуальним характеристикам, а й по особистісним критеріям кожного окремо. [2,с.245-252]

Проаналізувавши теоретичний бік досліджуваної теми, ми задалися питанням: як поведуть себе окремо чоловіки та жінки безпосередньо у конфліктній ситуації? Який стиль поведінки для них характерний? Чи можна виділити стилі поведінки у конфліктних ситуаціях за гендерним критерієм?

Окремої уваги, вважаємо, заслуговує дослідження специфіки перебігу сімейного конфлікту, чи то непорозуміння у взаємовідносинах молодої пари, яка не проживає під одним дахом, а в силу різних життєвих обставин змушена спілкуватися у всесвітній мережі Internet, за допомогою skype internet calls. Подібна ситуація особливо є актуальною для закарпатського регіону, оскільки саме тут велика кількість молодих чоловіків та жінок, які щойно утворили сім’ю, змушені виїжджати за кордон за заробітки. Дуже часто один із сімейної пари залишається вдома (частіше це жінки, які виховують малолітніх дітей). Дуже малий відсоток сімейних пар, які разом виїжджають за кордон.

Знаходячись у конфліктній ситуації, чоловік та жінка (свідомо чи несвідомо) обирають для себе певний стиль поведінки. Цей стиль є індивідуальним та таким, що об’єднує загальний характер конфлікту,

який виник, а також ставлення до нього інших людей. Загалом розрізняють п'ять основних стилів поведінки під час конфліктної ситуації.

У 1973 році Кеннет Н. Томас та Ральф Х. Кілмен розробили першу систему чи то класифікацію стилів вирішення конфліктів, яка згодом стала носити назву «метод Томаса-Кілмена». Автори даного методу стверджують, що в основі кожного стилю поведінки лежить основне джерело створення будь-якого конфлікту, тобто розбіжність інтересів двох чи більше сторін. Першочергово, К. Н. Томас ставив акцент на визначення традиційного ставлення клієнта до конфлікту як такого. А вже потім визначався спосіб його вирішення. Методика дає змогу визначити, наскільки людина схильна до конкуренції чи співпраці у парі; направлення на компроміс чи уникнення конфлікту, або навпаки, ще більше загострює його. Також дана методика дає змогу оцінити ступінь адаптації чоловіка та дружини до подружньої, спільної діяльності. [5, с.329-343]

Кеннет Н. Томас та Ральф Х. Кілмен наголошували, що обраний чоловіком чи жінкою той чи інший стиль поведінки визначається тією мірою, якою дана людина хоче задовольнити власні інтереси. При цьому учасник конфлікту діє активно або пасивно. Паралельно відбувається процес прийняття та часткового задоволення інтересів іншої сторони. Тут важливим є обрання стратегії спільної чи індивідуальної дії. Графічно, свою систему автори зобразили у вигляді схеми-сітки, за допомогою якої можна визначити місце та назву для кожного з п'яти основних стилів вирішення конфлікту:

	<i>Індивідуальні дії</i>		<i>Спільні дії</i>
<i>Активні дії</i>	Конкуренція		Співпраця
		Компроміс	
<i>Пасивні дії</i>	Ухилення		Пристосування

Вертикальна частина сітки визначає активність чи пасивність позиції учасника конфлікту. При пасивній позиції чоловік чи дружина намагатимуться вийти з конфлікту. При активній – навпаки, будуть намагатися вирішити його.

Горизонтальна частина сітки розкриває сумісність дії учасників сімейного конфлікту. В першій позиції, при індивідуальній дії, чоловік чи жінка намагатимуться знайти свій індивідуальний шлях вирішення непорозуміння, або шлях його уникнення. В другій позиції – при

спільних діях – учасник конфлікту буде намагатися вирішити конфлікт разом із своїм партнером. [5, с.329-343]

Дослідники Томас та Кілмен, об'єднавши вертикаль та горизонталь вищезгаданої сітки, виокремили п'ять основних стилів поведінки під час конфліктної ситуації. Коротко розглянемо кожен із них.

Стиль конкуренції (змагання) – прагнення досягти своїх інтересів за рахунок іншого. Використовуючи стиль конкуренції, чоловік чи дружина проявляє себе досить активно і в переважній більшості йде до вирішення конфлікту своїм власним шляхом. Обираючи стиль конкуренції, людина не дуже зацікавлена у співробітництві з партнером, проте здатна на вольові рішення. Тут людина переслідує спершу задоволення своїх власних інтересів, не враховуючи інтересів інших. Для досягнення своєї мети, така людина використовує свої вольові якості, і якщо її воля досить сильна, то це їй вдається.

Стиль ухилення (уникнення) – відсутність стремління як до кооперації, так і до досягнення особистих цілей. Це ще один із п'яти основних підходів до вирішення конфліктної ситуації. Він притаманний тим людям, які не відстоюють свої власні права, не співпрацюють ні з ким для знаходження рішення проблеми чи просто ухиляються від вирішення конфлікту. Цей стиль можна використовувати, коли проблема, якої торкаються, не дуже важлива для людини, коли вона не хоче витратити сили на її вирішення, чи коли вона відчуває, що знаходиться в безнадійному стані. В дійсності, відхід або відстрочка від вирішення конфлікту може бути досить вдалою та конструктивною реакцією на конфліктну ситуацію.

Стиль пристосування – принесення у жертву своїх інтересів заради іншого. Обравши цей стиль поведінки, чоловік чи жінка діє ніби спільно з партнером, проте не намагаючись відстоювати власні інтереси. Томас і Кілмен говорять, що людина діє у такому стилі, коли “жертвує” своїми інтересами на користь іншої людини, поступаючись їй чи її жаліючи. Використовуючи цей підхід, людина відсуває свої інтереси в сторону, приймаючи позицію партнера. Стиль пристосування може трохи нагадувати ухилення. Однак, основна їх відмінність в тому, що тут людина діє разом з іншою, приймає участь в ситуації та погоджується робити те, чого хоче інша людина. Бувають випадки, коли поступаючись, погоджуючись чи “жертвуючи” своїми інтересами на користь іншої людини, можна пом'якшити конфліктну ситуацію та встановити гармонію.

Стиль співробітництва – прихід до альтернативи обома учасниками конфлікту, яка повністю задовольняє інтереси обох

учасників конфлікту. Це ще один стиль поведінки під час конфлікту. Використовуючи цей стиль, людина бере активну участь у вирішенні конфлікту та відстоює свої інтереси, але при цьому намагається співпрацювати з іншою людиною. Цей стиль потребує більш довготривалої роботи в порівнянні з іншими підходами до конфлікту і є особливо ефективним, коли сторони мають різні приховані потреби. В таких випадках буває важко визначити джерело незадоволення. Для успішного використання стилю співробітництва необхідно затратити деякий час на пошук прихованих інтересів та потреб, для розробки способу задоволення справжніх бажань з обох сторін. Співробітництво є дружнім, мудрим підходом до вирішення завдання визначення та задоволення інтересів обох сторін. Однак, це потребує певних зусиль. Обидві сторони повинні затратити на це деякий час, вони повинні зуміти пояснити свої бажання, виразити свої потреби, вислухати одне одного, а потім напрацювати альтернативні варіанти вирішення проблеми.

Стиль компромісу. В середині сітки Томаса-Кілмена знаходиться стиль компромісу. Тут людина дещо поступається своїми інтересами, щоб задовольнити їх частково, і інша сторона робить те саме. Іншими словами, людина погоджується на часткове задоволення свого бажання і часткове виконання бажання іншої людини. Компроміс досягається на більш поверхневому рівні в порівнянні з співробітництвом. Компроміс часто є вдалим відступом чи навіть останньою можливістю прийти до будь-якого вирішення. [5, с.329-343]

Важливо зрозуміти, що кожен з цих стилів ефективний тільки в певних умовах і жоден з них не може бути виділений як найкращий.

У вітчизняній психології вперше методика Томаса-Кілмена була запропонована Н. В. Гришиною у 1978 р. [4, с.90-93.]

Хоча, першочергово, автори розробили свою схему-сітку для психодіагностичної роботи з людьми, які перебувають, в основному, у трудових відносинах (колективи), ми використовуємо метод Томаса-Кілмена у роботі з молоддю сім'єю.

Метою даної статті є визначення і психологічний аналіз стилів поведінки чоловіків та жінок під час сімейних конфліктів, з'ясування їх основних рис та причин виникнення, пошук підходів до психокорекції в умовах сімейного консультування.

Вибірка дослідження. Для практичного застосування раніше набутих теоретичних знань стосовно впливу обраних молодими людьми стилів поведінки під час конфліктних ситуацій на розв'язання цих самих сімейних конфліктів, нами проводиться пілотне дослідження на базі Закарпатського обласного центру соціально-психологічної

допомоги. В роботі з молодими сім'ями, віком від 18 до 35 років, що перебувають у шлюбі від кількох місяців до кількох років, використовуються: первинне оцінювання ситуації, спостереження, тестування, анкетування, корекційні бесіди та сімейне консультування. Загалом досліджується рівень конфліктності кожного з пари; стиль поведінки у конфліктній ситуації; сфери життя, що є найбільш конфліктними для чоловіка чи дружини.

Нашій психодіагностичній роботі з кожною сімейною парою передували перші два етапи:

1. Перший контакт з парою під час запису. В ході першого знайомства з клієнтською парою, зазвичай, проходить встановлення комунікативного контакту між консультантом та молодими людьми. Здебільшого у нашому дослідженні приймали участь клієнти Закарпатського обласного центру соціально-психологічної допомоги (далі ЗОЦСПД). Під час початкового періоду оформлення нормативних документів, що є обов'язковими при зверненні до ЗОЦСПД, ми уточнювали біографічні дані клієнтів, їх соціальний статус, рівень освіти, час перебування у шлюбі, тощо. Під час початкового періоду знайомства було назначено час проведення першої консультаційної зустрічі.

2. Перша зустріч з клієнтською сім'єю. Під час першої консультації ми намагаємось встановити психологічний контакт із обома клієнтами. Разом із тим, намагаємось скласти психологічний портрет молодої сім'ї на основі першого враження та почутої й проаналізованої інформації: вербальна та невербальна поведінка кожного з пари, манера спілкування один з одним, первинне визначення сімейних ролей у даній парі, тощо. Також наша увага зверталася на загальний настрій, з яким прийшли молоді люди, їх очікування та озвучування їх проблеми обома учасниками сімейного конфлікту. На даному етапі ми, зазвичай, визначали першочергові потреби клієнтів, їх суб'єктивне уявлення про психологічне консультування загалом, та можливий внесок у розв'язання їх сімейного конфлікту зокрема. Після завершення першої зустрічі з клієнтською сім'єю ми висували попередню гіпотезу про характер проблеми клієнтів і обирали напрямки подальшої діагностичної роботи.

3. Безпосередньо психодіагностичне обстеження клієнтської сім'ї. Цей етап практичної частини нашого дослідження є найбільш об'ємним. Нами було обрано ряд діагностичних методик для визначення рівня конфліктності кожного із учасників сімейної пари, характеру конфлікту, що виник, та способів вирішення конфліктів кожного учасника конфліктної ситуації.

У своєму опитувальнику по визначенню типових форм поведінки К.Н.Томас описує кожен із п'яти вище згаданих стилів відношення до конфлікту дванадцятьма судженнями, які у різному своєму поєднанні утворюють 30 пар. За допомогою запропонованого автором методики ключа ми опрацювали отримані результати та визначили тенденцію до проявлення відповідних форм поведінки у конфліктних ситуаціях. Тобто кількість балів, набраних клієнтом по кожній шкалі, дає уявлення про вираженість у нього тенденції до виявлення відповідної стратегії вирішення конфлікту.[6, с.69-77.]

Проаналізувавши результати проведеної методики Томаса з 10-ма молодими сім'ями, ми дійшли висновку, що під час конфліктної ситуації серед чоловіків найчастіше обраними є такі стилі поведінки, як компроміс (30% опитаних), уникнення (30%) та пристосування (30%). Тільки 10% опитуваних обрало співпрацю, як модель поведінки під час конфлікту.

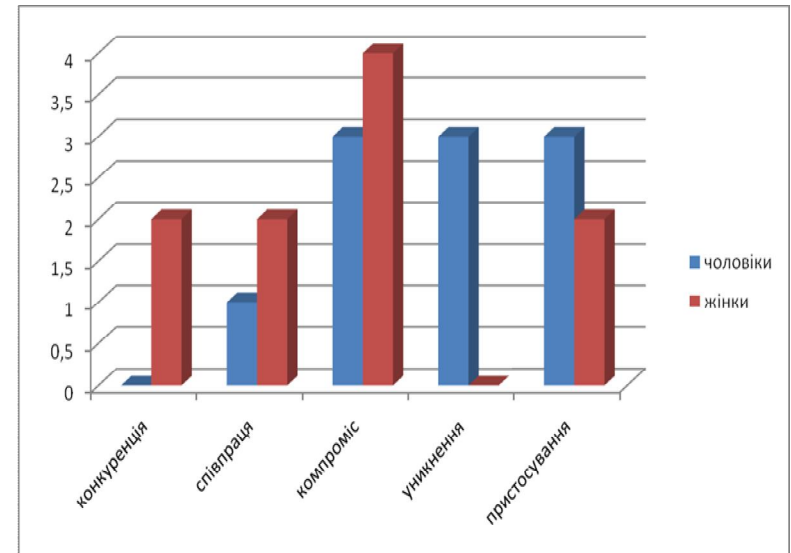
Таблиця 1

Опрацювання даних тесту опису поведінки К.Томаса

№ пари п/п	Статевий поділ пари	ФОРМИ ПОВЕДІНКИ				
		конкуренція	співпраця	компроміс	уникнення	Пристосування
Пара №1	чоловік				♂	
	дружина				♀	
Пара №2	чоловік			♂		
	дружина		♀			
Пара №3	чоловік			♂		
	дружина		♀			
Пара №4	чоловік				♂	
	дружина			♀		
Пара №5	чоловік		♂			
	дружина	♀				
Пара №6	чоловік					♂
	дружина					♀
Пара №7	чоловік			♂		
	дружина	♀				
Пара №8	чоловік					♂
	дружина			♀		
Пара №9	чоловік				♂	
	дружина			♀		
Пара №10	чоловік					♂
	дружина					♀
Всього	Вибір чоловіків	0	1	3	3	3
	Вибір жінок	2	2	4	0	2

Жоден із опитуваних молодих людей не обрав конкуренцію, як можливий стиль поведінки під час сімейних непорозумінь. Щодо жінок, то тут спостерігається зовсім інша ситуація. Компроміс, як можливий стиль поведінки під час сімейних конфліктів, тут є найбільш популярним (40%). Інші стилі, такі як конкуренцію (20%), співпрацю (20%) та пристосування (20%), обрали однакова кількість опитуваних жінок. А от, наприклад, уникнення, взагалі є неактуальним як можливий стиль поведінки для молодих дружин.

Узагальнений вигляд опрацьованих результатів наведено у таблиці та діаграмі.

Діаграма 1. Співвіднесення стилів поведінки чоловіків та жінок у конфліктних ситуаціях

Дослідження гендерного аспекту в діагностиці стилів поведінки під час конфліктних ситуацій, що виникають у молодій сім'ї, було б не завершеним, якби ми не задалися питанням: «У яких же сферах сімейного життя виникають ті чи інші сімейні конфлікти, які, у свою чергу, спричиняють таку різну реакцію у молодих чоловіків та жінок?».

Наступним діагностичним етапом стало проведення тестової методики «Характер взаємодії подружжя у конфліктній ситуації» [6, с.179-191]. Даний тест можна вважати логічним продовженням тестової методики Томаса-Кілмена, оскільки за його допомогою також можна визначити полярність активного чи пасивного характеру поведінки молодих людей, а також загальне налаштування (позитивне чи

негативне) чоловіка або жінки на вирішення сімейного конфлікту. Тест сформульований у вигляді 32 (тридцяти двох) конкретних ситуацій, розглянувши які, чоловік чи дружина можуть обрати одну із запропонованих у шкалі відповідей. Досліджуваним запропоновано пройти тест російською та українською мовами, що є актуальним для полінаціонального Закарпатського регіону. Окремо розроблено примірник тесту для чоловіків та жінок. В процесі обробки отриманих даних ми застосували якісний аналіз і, за допомогою запропонованої таблиці співвіднесення номерів блоку та номерів ситуації, визначили найбільш конфліктні сфери із восьми запропонованих.

Узагальнений вигляд опрацьованих результатів наведено в наступних таблицях та діаграмі.

Таблиця 2

Опрацювання даних тесту «Характер взаємодії у сімейних конфліктах»

№ пари п/п	Статевий поділ пари	Сфери, у яких найчастіше відбуваються зіткнення інтересів							
		Відносини з родичами та друзями	Виховання дітей	Стремління до автономії	Порушення рольових очікувань	Прийняття загальних норм поведінки	Домінування одного із пари	Прояви ревнощів	Розходження у ставленні до грошей
1	чоловік	±	+	∞	±	=	+	±	±
	дружина	±	—	±	±	±	∞	=	±
2	чоловік	±	—	∞	=		+	—	∞
	дружина	±	±	—	=	=	±	=	±
3	чоловік	±	∞	±	—	—	=	±	=
	дружина	±	∞	+	∞	±	±	—	±
4	чоловік	±	—	+	—	+	∞	+	—
	дружина	±	∞	+	±	+	±	+	±
5	чоловік	±	+	+	—	=	=	+	±
	дружина	±	—	±	∞	∞	±	±	+
6	чоловік	=	=	—	±	∞	∞	+	=
	дружина	±	=	±	∞	±	±	±	±
7	чоловік	∞	∞	±	∞	±	+	±	+
	дружина	±	+	+	+	+	+	=	—
8	чоловік	+	+	±	±	=	∞	±	+
	дружина	±	=	=	±	+	=	=	±
9	чоловік	±	=	+	—	=	+	=	±
	дружина	±	=	±	±	±	—	±	±
10	чоловік	+	±	=	±	=	+	—	+
	дружина	∞	±	∞	∞	+	=	±	±

Умовні позначення:

+ активний характер поведінки з позитивною реакцією респондента у конфліктних ситуаціях;

± активний характер поведінки з негативною реакцією респондента у конфліктних ситуаціях;

— пасивний характер поведінки з позитивною реакцією респондента у конфліктних ситуаціях;

= пасивний характер поведінки з негативною реакцією респондента у конфліктних ситуаціях;

∞ нейтральне ставлення респондента до конфліктної ситуації, що склалася у даній сфері.

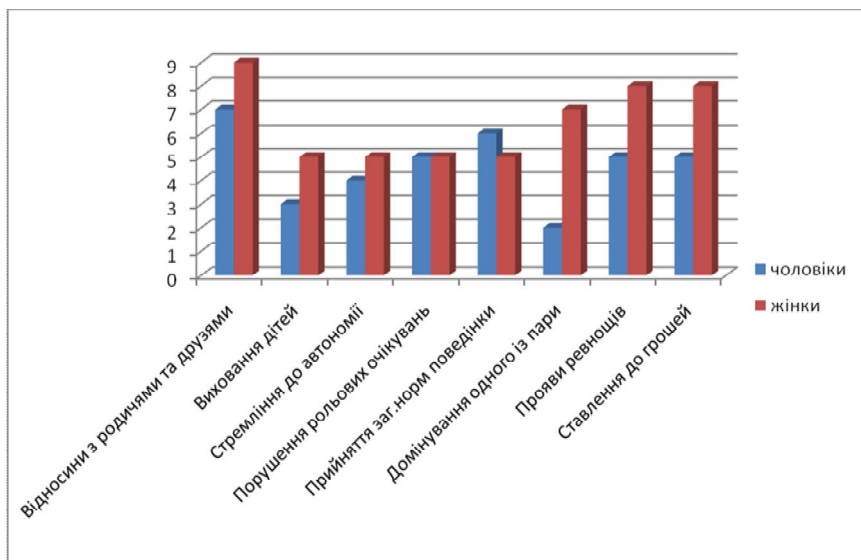
Оскільки нас цікавить виключно негативна реакція молодих жінок та чоловіків на конфлікт, що виник у певній сфері сімейного життя, то ми аналізуємо позначення «±» та «=». Отже:

Таблиця 3

Кількісний показник негативної реакції чоловіків та жінок у конфліктних ситуаціях

№ п/п	Сфери	Чоловіки		Жінки		Всього:	
		±	=	±	=	Для чоловіків	Для жінок
1	Відносини з родичами та друзями	6	1	9	0	7	9
2	Виховання дітей	1	2	2	3	3	5
3	Стремління до автономії	3	1	4	1	4	5
4	Порушення рольових очікувань	4	1	4	1	5	5
5	Прийняття загальних норм поведінки	1	5	4	1	6	5
6	Домінування одного із пари	0	2	5	2	2	7
7	Прояви ревнощів	4	1	4	4	5	8
8	Розходження у ставленні до грошей	3	2	8	0	5	8

Остаточний вигляд опрацьованих результатів тестової методики «Характер взаємодії подружжя у конфліктній ситуації» зображено у вигляді діаграми.

Діаграма 2. Співвіднесення рівня конфліктності сфер життя для чоловіків та жінок

Проаналізувавши дані дослідження, ми дійшли висновку, що молоді жінки більш конфліктні у сімейному житті, ніж їх чоловіки. За нашими даними, найбільш конфліктними сферами сімейного життя є **відносини молодої сім'ї з родичами та друзями**. В контексті Закарпатського регіону взаємовідносини з родичами, а особливо з батьками, є дуже важливими для молодої пари. 40% досліджуваних пар проживають, чи проживали на час проходження психодіагностичного консультування, з батьками (чоловіка чи жінки). Взагалі, для досліджуваного нами регіону (Закарпаття) досить поширеним є явище, коли разом проживає два, три або навіть чотири покоління. Особливо така ситуація є актуальною для сільської місцевості. Відсутність знань та навичок правильно будувати міжособистісні взаємовідносини з власними батьками, з батьками свого чоловіка (дружини) та з іншими родичами, з якими приходиться проживати під одним дахом, призводить до виникнення різних конфліктних ситуацій. Рівень конфліктності молодих людей у цій сфері є однаково високим як для жінок, так і для чоловіків ($\approx 90\%$ та 70% відповідно).

Також досить конфліктною для молодих дружин є **матеріальна сфера**, що характеризує ставлення до грошей загалом, способів їх заробітку та витрачання зокрема, тощо. На цьому ж таки рівні знаходиться і **сфера прояву ревнощів** один до одного. Рівень

конфліктності жінок у цих двох сферах більш високий, ніж у чоловіків. До прикладу, пара №1 (*Ганна та Юрій*). Молоде подружжя перебуває у шлюбі два роки. Чоловік часто від'їжджає по роботі, він працює водієм вантажівки та їздить у довгі рейси по всій території держави, а також за кордон. Молода дружина на даний час не працює («сидить вдома, займається господарством»). Під час навчання у ВНЗ працювала по спеціальності у державній службі. Після закінчення навчання – переїхала з міста в село, звідки родом чоловік. Вийшла за нього заміж, і чоловік не захотів, щоб дружина працювала. Через постійні роз'їзди чоловіка непрацююча дружина сумує, але каже, що не відчуває себе самотньою, оскільки живе разом з родичами (батьками чоловіка). Загальне враження від пари – позитивне. Проте відчувається певне напруження з боку чоловіка стосовно доцільності психологічного консультування. У спілкуванні з парою виявилось, що жінка часто відчуває, що чоловік ігнорує її потреби, не бажає прислухатися до неї, ніколи не хоче йти на компроміс, а про спільну співпрацю і взагалі мова не йде. В рисах характеру чоловіка спостерігається як відсутність тенденцій до стремління до кооперації, так і відсутність до досягнення власних цілей. У жінки переважає компроміс як стиль поведінки у конфліктній ситуації. Щодо чоловіка, то тут має місце уникнення. Проаналізувавши всі вісім сфер взаємодії, було виявлено, що три сфери: відносини з родичами та друзями, рольових очікувань та розходжень у ставленні до грошей, є сферами, в яких обоє партнерів активно конфліктують, не бажають співпрацювати з опонентом, не чують іншого та не хочуть поступатися своїми інтересами. Молодим людям варто обговорити питання взаємодії з родичами, ставлення обох до грошей та фінансової сфери їх сім'ї, а також озвучити рольові очікування один до одного.

Наприклад, пара №3 (*Тетяна та Олексій*). Молоде подружжя, у шлюбі 2 місяці (півроку жили разом до весілля). Жінці – 19 років, чоловікові – 24. Подружжя живе з батьком чоловіка. Досвід життя до весілля дуже допоміг парі (зі слів жінки), проте це не заважає їм періодично сваритися. На основі спостереження виявилось, що дружина скоріше йде на контакт (примирення), ніж чоловік. Чоловік часто вдається до повчань, оскільки вважає себе більш старшим, а отже, більш розумнішим. Разом із тим, чоловік не працює, постійного заробітку не має. Молода дружина отримує досить малу заробітну плату, грошей не вистачає. Молодятам допомагають батьки. Все це дуже ускладнює їх взаємовідносини. Дуже неприємною для чоловіка є сфера проявів ревнощів. Для нього характерна активна негативно-налаштована реакція на непорозуміння, що пов'язані з ревнощами.

Рівень його конфліктності у цій сфері дуже високий, про що говорять постійні сварки та застосування фізичної сили. Ревнощі чоловіка, на нашу думку, є джерелом його власної професійної нереалізованості, низької самооцінки, яка у свою чергу є результатом відсутності прибутку. Щодо жінки, то вона нейтрально реагує на ці конфлікти та завжди йде на компроміс.

Сфера домінування одного із пари також викликає негативні реакції у жінок більше, ніж у чоловіків. Гендерна сімейна нерівність у гірських районах Закарпаття напряду залежить від історичних, культурних, релігійних стереотипів, які склалися протягом багатьох років. Стереотипне мислення гірського населення відрізняється своєю догматичністю, стриманістю, часто надуманістю та нереальністю.

В процесі психологічного консультування молодих людей, які щойно створили власну сім'ю, виявилося, що їм притаманне яскраво виражене гендерно-стереотипне мислення. У спілкуванні з молодими людьми можна було побачити різного роду стереотипи, які ми віднесли до трьох груп і детально розглянули у статті «Вплив гендерних стереотипів на сімейне життя молодих людей Закарпаття».[1, с.241-251]

Наприклад, пара №4 (*Іван та Наталія*). Молода пара у шлюбі 3,5 роки, дітей немає. Проживають зараз самі. Перший рік жили разом із матір'ю чоловіка. Молоді люди є глибоко релігійними та познайомилися саме в релігійній общині. Вони регулярно відвідують церкву та всі життєві проблеми вирішують «з Божою допомогою». Загальне враження про пару – позитивне. Їх взаємовідносини здаються спокійними, гармонійними та такими, що базуються на взаємоповазі та любові. Чоловік дуже піклується про жінку. Проте, на основі проведених психодіагностичних методик виявилося, що для жінки неприйнятним є сильне домінування чоловіка, що нагадує їй ситуацію з її батьком. Порушення рольових очікувань є достатньо негативною ситуацією для молодої жінки. Її хвилює позиція чоловіка стосовно її сімейної ролі та невиконання ним самим певних ролей. Щодо стилів поведінки у конфліктній ситуації, то і для чоловіка, і для дружини типовими стилями поведінки є уникнення та пристосування. Для чоловіка також є притаманними протилежні за змістом співпраця і конкуренція, в залежності від конфліктної ситуації, що виникла. Щодо жінки, то їй додатково характерний компроміс.

Або пара №2 (*Інга та Олександр*). Молода подружня пара у шлюбі близько року. Одруженню передувала довгий період залицянь, мала місце у їх відносинах і довга розлука, під час якої кожен зустрічався з іншими. Загальне враження про молоді сім'ю – позитивне, проте відчувається певне незадоволення з боку жінки та

невпевненість з боку чоловіка. Пара живе у батьків чоловіка. Відчуваються натягнуті відносини жінки зі свекрухою. Батько чоловіка стоїть осторонь всіх справ молоді сім'ї. Під час спостереження за парою спостерігалось істотне незадоволення жінки. Поганий настрій, часті головні болі, нарікання на неспроможність (фінансову та інтимну) свого чоловіка, все це дратує молоду жінку. Чоловік небагатослівний, але також знервований. Спостерігається абсолютне нерозуміння один одного, небажання йти на компроміс. Молоді люди незадоволені один одним. Рольові очікування кожного з них не задоволені та викликають взаємне обурення. Пара перебуває на першій стадії «притирки» у шлюбі. У період вище згаданого інтимного незадоволення чоловіком дружина захопилася іншим чоловіком, проте так і не зрадила. Їй дуже турбувало почуття симпатії до іншого чоловіка, але розповіді чоловікові вона так і не змогла. Проте постійно показує власне незадоволення їх інтимним життям. Зі слів дружини, чоловік не звертає на це уваги, і переконаний, що вона «нікуди не дінеться». Ця ситуація відбувалася протягом 3-5 місяців, доки жінка не заспокоїлася. Дружина стверджує, що це сталося через її заспокоєння у інтимній сфері, сексуальні потяги обох вирівнялися. Сфера проявів домінування одного із подружжя у даному випадку є своєрідним відголоском тесту Томаса. Так само, як і в першому тесті, чоловік повністю погоджується із домінуванням жінки у всіх сферах життя (побут, робота, гроші, відпочинок, секс, тощо). Жінка, натомість, виражає активне незадоволення всією цією ситуацією і не сприймає думку чоловіка по цьому питанню.

Схожа ситуація у спостерігається і у **сфері стремління до автономії**. Власна незалежність, особистий простір, індивідуальність у думках, поглядах та вчинках є досить важливими для молодих людей, які ще не дуже звикли до спільного сімейного «тандему» в усьому. Вони ще не вміють розуміти думки один одного з півслова, не вміють вгадувати побажання партнера, часто не розуміють зміст якихось дій чи вчинків своєї пари. Все це призводить до виникнення певних непорозумінь, які можуть стати джерелом утворення значних сімейних конфліктів. До прикладу, пара №6 (*Анна та Сергій*). Молода пара у громадянському шлюбі 2 роки. Перший рік спільного життя жили разом із батьками чоловіка. Потім почали винаймати окрему квартиру. Обое багато працюють, тому мало часу приділяють один одному. Жінка досить замкнена особа, важко йде на контакт. Чоловік легше сприймає всю подану психологом інформацію, з ентузіазмом виконував завдання. Через неспівпадіння у робочому графіку дуже важко було зібрати пару разом на одній консультації. Часто сімейне консультування

перетворювалося на індивідуальне. Сфера прояву стремління до автономії тут проявляється у негативній конфліктній поведінці тільки у жінки. Прояви самостійності та незалежності для жінки є дуже важливими та тривожними. Позиція чоловіка у цій сфері взаємовідносин є нейтральною, неконфліктною та пасивною. На основі отриманих результатів тестової методики Томаса-Кілмена виявилось, що і для чоловіка, і для дружини найбільш притаманне пристосування як стиль поведінки у конфліктних ситуаціях. Цей вид поведінки є програвшим для того, хто йде на пристосування до позиції свого опонента. Ми вважаємо, що даний результат є абсолютно нетиповим для молодого подружжя.

Або у парі №1 (*Ганна та Юрій*) під час спостереження було помічено, що чоловік почуває себе достатньо незалежним від батьківської сім'ї, від дружини, що є результатом його роботи (постійні роз'їзди, висока заробітна плата). У жінки ця сама чоловікова незалежність і своя власна залежність (матеріальна, духовна, моральна) викликає негативне ставлення та конфліктні настрої. Чоловікові варто звернути увагу на свою позицію по відношенню до своєї молоді дружини у цій сфері їх взаємодії.

Виховання дітей та виконання своїх батьківсько-материнських обов'язків також більше хвилюють жінок. Оскільки серед досліджуваних нами молодих сімей тільки 20% мають дітей, і їх вік – до 3 років, то за нашими спостереженнями можемо зробити висновок, що це є результатом низького залучення чоловіків-батьків до виховання малолітніх дітей. До прикладу, пара №2 (*Інга та Олександр*). Сфера питань, які пов'язані з вихованням дітей, викликають достатньо пасивний характер поведінки та нейтральне ставлення у чоловіка. Можна сказати, що ця сфера є неактуальною для нього зараз і автоматично не викликає бажання ні підтримати, ні заперечити позицію дружини. Щодо неї (дружини) самої, то на даному етапі ця сфера викликає у неї активне негативне ставлення та крайнє несприйняття думок інших стосовно дітей. Ця сфера, як і грошова, дуже турбує жінку. Нами було зафіксовано слова жінки, що констатують її пересторогу та неспокій через те, що всі навколо очікують від неї народження дитини як традиційного продовження сімейного життя після одруження. Турбує її також своє небажання народжувати («поки що»).

Однаково негативні реакції і в чоловіків, і в жінок викликає **сфера рольових очікувань**. Результат нашого дослідження підтверджує позицію У. Харлі відносно сімейних рольових очікувань молодих людей. На думку дослідника, часто невдачі молодих чоловіків та жінок у побудові сім'ї обумовлені просто незнанням потреб іншого. Оскільки

потреби чоловіка та дружини істотно відрізняються, то не дивно, що молодим людям важко пристосуватися до подружнього життя, особливо якщо їх Я-образи ригідні. [2,с.61-72; 6]. До прикладу, у парі №2 (*Інга та Олександр*) можна спостерігати взаємне незадоволення рольовими очікуваннями один від одного. Обоє з сімейної пари є вкрай незадоволеними сімейними ролями, які виконує їх партнер. А у парі №6 (*Анна та Сергій*) виключно сфера рольових очікувань є дійсно конфліктною для чоловіка (у всіх інших сферах його позиція нейтральна). В результаті спостереження було виявлено незадоволення чоловіка становищем молоді дружини, її нереалізованістю в бізнес-сфері (жінка працює у державній установі). Жінка ж проявляє себе достатньо нейтрально у ситуаціях, що стосуються прояву рольових очікувань один від одного. Вона абсолютно задоволена сімейними ролями, які сама виконує та які виконує її чоловік (зі слів жінки). Спостерігається сильна прив'язаність молоді дружини до чоловіка, що виконує і роль партнера, і роль друга/подруги, і роль батька/опікуна (жінка рано була позбавлена батьківської любові через розлучення батьків).

Єдина **сфера прийняття чи неприйняття загальних норм поведінки** є більш конфліктною для чоловіків, ніж для жінок. До прикладу, пара №7 (*Ганна та Іван*). Молоді люди у шлюбі трохи більше року. Живуть з батьками чоловіка. Обоє працюють. Дітей немає. Перше враження від пари – позитивне. Спостерігається сильна турбота, інколи контроль, з боку жінки. В процесі проведеної психодіагностичної роботи було виявлено, що молодій жінці більше притаманна конкуренція як основний стиль поведінки під час конфлікту. Щодо чоловіка, то у його випадку це – компроміс. Проте дана сфера викликає дуже активну позицію, часто негативного спрямування, саме у чоловіка. Його поведінка у ситуаціях, які стосуються конфліктів у цій сфері, непохитна та критична. Чоловік часто критикує власну дружину за незнання правил поведінки, етикету та пристойності у зовнішньому вигляді.

Висновки. Отже, наше дослідження показало, що існують істотні гендерні розбіжності у виборі тієї чи іншої стратегії вирішення сімейного конфлікту. Жінки найчастіше обирають стиль компромісу, як імовірну реакцію на щойно створений сімейний конфлікт. Щодо чоловіків, то тут ми не можемо однозначно назвати якийсь один найбільш використовуваний стиль поведінки. Найчастіше вони вдаються до компромісу, уникнення та співпраці.

Також, ми з'ясували, що жінки є більш конфліктними ніж чоловіки, на початковому періоді створення молоді сім'ї. Існують

сфери, в яких молоді дружини проявляють себе вкрай негативно налаштованими, незважаючи на те, чи їх позиція в цих сферах є позитивною чи негативною. Варто зазначити, що у сферах: взаємовідносини із батьками та родичами; прояви ревнощів; матеріального достатку та домінування одного із пари, найчастіше виступають ініціаторами конфліктів саме молоді жінки. Основними причинами виникнення подібної ситуації є: сімейні традиції; стереотипне мислення; гендерна нерівність; вплив батьківської сім'ї та виховання; низький матеріальний достаток; трудова міграція як результат відсутності роботи за місцем проживання. Саме останнє є своєрідною «візитівкою» гірського Закарпаття, де процент сімей, що живуть по різні боки кордону, набагато більший за ті сім'ї, які живуть постійно разом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гісем Т. О. Вплив гендерних стереотипів на сімейне життя молодих людей Закарпаття / Т. О. Гісем // Психологічні перспективи / за ред. М. Слюсаренко, І. Коцан, К. Абульханова (Росія), Р. Арцишевський, М. Богачевська-Хомяк (США), М. Костицький, В. Кремень, І. Пасічник. – Луцьк : Ред.-видав. відділ Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2010 р. – Вип. 16. – С. 241–251.
2. Гісем Т. О. Гендер: інтелектуальний бік у вирішенні сімейних конфліктів. / Т. О. Гісем. // Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С. Д. Максименка. – Київ – Кіровоград : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – Т. X, вип.13. – С. 245–252.
3. Гісем Т. О. Психологічний аналіз сімейних конфліктів. / Т. О. Гісем // Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія та технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009 – Т. 8, вип.6. – С. 61–72.
4. Гришина Н. В. К вопросу о предрасположении к конфликтному поведению / Н. В. Гришина // Психическое состояние. – Л., 1981. – С. 91.
5. Психологическая диагностика : учебник для вузов / под ред. М. К. Акимовой, К. М. Гуревича. – СПб. : Питер, 2007. – С. 329–343.
6. Психологические тесты / под ред. А. А. Карелина : в 2 т. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Т. 2. – С. 69–77.
7. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / под ред. члена-корреспондента РАО А. А. Реана – СПб. : «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. – 416 с.
8. Харченко С. В. Особенности общения мужчин и женщин / С. В. Харченко // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 4. – С. 12–16.